

De leerschool van het blijven houden

Waar zwaarbevochten rechten sneuvelen, gaan gender- en gelijkheidsrechten vaak als eerste onderuit. Wie al met onderdrukking en criminalisering te maken heeft – vrouwelijke activisten en lhbtqi'ers uit het Mondiale Zuiden –, raakt dat dubbel zo hard. In dit verhaal laten ze van zich horen. 'Als ik de jongere generatie feministen zie... Wat een kracht!'

Tekst: Marlies Pilon

Illustratie uit de Queer Muslim Futures collection of visions/utopias and dreams, door Reya Ahmed

De leden van Aravani Art beschilderen een strandmuur in de Indiase stad Mumbai

Over het partnerschap

Het Our Voices, Our Futures-consortium (OVOF) wil de stemmen van structureel tot zwijgen gebrachte vrouwen en de lhbtqi+-gemeenschap in zes landen in het Mondiale Zuiden versterken. Het bestaat uit het Indiase CREA, de Association for Progressive Communications (APC), IM-Defensoras uit Latijns-Amerika, het Oost-Afrikaanse initiatief voor seksuele gezondheid en rechten UHAI EASHRI en WO=MEN | Dutch Gender Platform.

'Mijn stilte heeft me niet beschermd, net zomin als jouw stilte jou zal beschermen.' Het is een bekend citaat van de Caraïbisch-Amerikaanse Audre Lorde, die zichzelf als zwart, lesbisch, moeder, vechter en schrijver omschreef. In haar activistische en feministische poëzie maakte ze zich kwaad over de manier waarop mensen van kleur, vrouwen en de lhbtqi-gemeenschap tot zwijgen werden gebracht.

Ze riep de hele samenleving op daarover niet langer stil te zijn, omdat de onvrijheid van anderen uiteindelijk betekent dat we allemaal onvrij zijn. Wie in de kast blijft, of zich niet uitspreekt tegen onrecht, waant zich misschien veilig, maar Lorde moedigde hen aan om toch naar buiten te treden, naar het licht – omdat de enige echte veiligheid uit het samen opeisen van acceptatie, respect en rechten voortkomt.

Het is een diep menselijke behoefte om gezien en gehoord te worden. Hoe kan een gemeenschap of samenleving nu volwaardig functioneren als een bepaald deel geen stem heeft, omdat het door machtsstructuren wordt onderdrukt? In die context noemt de schrijfster Rebecca Solnit – die het begrip *mansplaining* uitvond – de geschiedenis van vrouwenrechten de geschiedenis van stilte en het doorbreken daarvan.

De mensen uit dit verhaal kunnen erover meepraten: onder anderen transgenders en queermuslims uit India, vrouwenrechtenverdedigers uit Mexico en Soedan, de lhbtqi+-gemeenschap in Oeganda en transpersonen uit Bangladesh worden genuilkorfd om hun identiteit, werk of activisme.

Het doel van discriminerende wetten, beschimpende blikken of het onzichtbaar maken is hun stem uit de maatschappelijke en politieke ruimte te wissen – en vanwege de conservatieve wind die over de wereld waait, en een anti-genderlobby die goed georganiseerd en goed gefinancierd is, zijn veel van deze mensen hun leven op dit moment niet zeker.

Ondanks het gebrek aan vrijheid, de intimidatie door politie of burens en het criminaliseren van deze vrouwen nemen ze het advies van Lorde ter harte en laten ze hun hart spreken. Hoog tijd om daar naar te luisteren.

De eerste keer dat ze haar huis moest ontvluchten was in de zomer van 2014. Soedanese militairen vielen zonder waarschuwing haar organisatie in Khartoum binnen: directe orders van de toenmalige president.

Fahima Hashim herinnert zich dat ze moest toekijken hoe haar levenswerk, het Salmmah-vrouwencentrum, achter slot en grendel ging – het was in twintig jaar tijd tot de kloppende levensader van de vrouwenbeweging in Soedan uitgegroeid. Via Zoom blikt ze weemoedig op de begindagen van Salmmah terug.

'Eerst', vertelt ze, 'lag de aandacht nog op het geven van gender-trainingen aan medewerkers van grote ngo's. Toen de decennialange burgeroorlog tussen de overheid en de Sudan Liberation Army (SLA) oplaaide, besloot ik in 1999 een jaar naar Zuid-Azië te gaan.

'In Bangladesh volgde ik workshops over gender en duurzame ontwikkeling en waren er activisten en trainers uit Nepal, Bangladesh, Pakistan, India en Sri Lanka. Ik heb daar zoveel geleerd: van de boerenbeweging, maar ook van de Indiase vrouwenbeweging. Daar lag de nadruk op het transformeren van organisaties door feministisch leiderschap.

'De bedoeling was onder meer om de leiderschapskwaliteiten van meisjes en vrouwen te verbeteren en seksueel geweld ook binnenshuis te criminaliseren. Door al die ontmoetingen zag ik niet alleen de wereld met nieuwe ogen, maar noemde ik mezelf ook met trots "feminist". Ik was vastbesloten al die kennis en ontmoetingen om te toveren tot de pilaren van het vrouwencentrum, om de kruisbestuiving van al die feministische wijsheid te vieren.'

Hashim nam al de opgedane kennis mee terug naar Khartoum. Naast gendertrainingen begon ze ook jonge academici aan te trekken met kennis over het bouwen van feministische bewegingen en cursussen transformatief leiderschap voor meisjes en vrouwen.

'We bouwden met Salmmah aan solidariteit met andere Soedanese vrouwengroepen', zegt ze, 'en we documenteerden structurele vormen van geweld tegen vrouwen op regionaal en nationaal niveau, via campagnes. We voerden politiek en juridisch de druk op om bestaande wetten te veranderen.'

Een hoogtepunt was *One Billion Rising*, de wereldwijde campagne

voor een einde aan seksueel geweld tegen vrouwen: 'We besloten die dag een statement te maken en samen met andere vrouwengroepen door de straten te dansen. Je moet begrijpen dat dat in een conservatief-islamitische context bijzonder radicaal was! Door telkens de randen op te zoeken, verlegden we de grenzen en zo creëerden we meer ruimte voor inspraak.'

'Dat lef... dat werkte aanstekelijk en ik voelde me in een mum van tijd weer op mijn plaats'

Tot die dag in juni, toen de mannen van de dictator haar centrum ontruimden. Niet alleen de boeken en materialen verdwenen in de prullenbak, ook het symbolische hart van Soedans vrouwenbeweging werd verboden terrein.

Twee dagen na de gedwongen sluiting van haar levenswerk zou de dictator haar van het 'laten afbrokkelen van het Soedanese beschavingsproject' beschuldigen. Hashim zegt dat haar dat toch met enige trots vervulde, omdat dat altijd haar bedoeling was geweest:

het patriarchale systeem van geweld ontmantelen.

Haar leven was ze in Soedan niet meer zeker: 'Het werd toen al snel nóg onveiliger voor mij. Mensen met wie ik werkte werden door de veiligheidsdiensten lastiggevallen, en het land dreigde weer in oorlog te verzanden. Toen ik moest vluchten, waren het de vrouwengroepen die regelden dat ik samen met mijn dochtertje in Canada asiel aan kon vragen.'

Vanuit dat land zag Hashim hoe vruchtbaar haar werk was geweest, omdat het de vrouwengroepen waren die een grote rol speelden bij het omvergooien van de dictator tijdens de revolutie van 2019 – met als iconisch beeld de jonge vrouw Alaa Saleh, op een auto tegen de zonsopgang in een wit gewaad, haar hand strijkrachtig in de lucht.

De hoop dat de val van het regime een nieuw tijdperk van gelijke rechten en politieke participatie van vrouwen in het vredesproces zou inluiden, was helaas van korte duur. De militaire fundamentalisten negeerden de vrouwelijke stem en steunden een coup in 2021 die uiteindelijk tot weer een geweldsexplosie leidde.

Toen de situatie rustiger werd, besloot Hashim in '22 terug te keren. Hoewel Salmah er niet meer is, vertelt ze hoe ze onder de indruk is van de nieuwe generatie feministische Soedanese vrouwen in de straten van Khartoum.

'Ik trof er meiden en vrouwen aan die de revolutie hadden meegeemaakt, die zich bewust waren van de strijd: ze noemden zich feminist! Dat lef... dat werkte aanstekelijk en ik voelde me in een mum van tijd weer helemaal op mijn plaats.'

Maar haar missie is geen gemakkelijke: 'Ik wilde ervoor zorgen dat er meer kruisbestuiving tussen de feministische groepen kwam, zodat onze stem en invloed nog krachtiger wordt. We wilden in Khar-

toum een *safe space* ontwikkelen voor sekswerkers en de lhbtqi+-gemeenschap, samen met vrouwelijke mensenrechtenverdedigers en feministen. Ik kan je één ding vertellen: dat was geen eenvoudige opdracht.'

Dankzij de revolutie was er niettemin meer openheid, het was het juiste moment. Ze herinnert zich de eerste keer nog goed. 'Kijk, met mensenrechtenverdedigers zoals mijzelf werken is makkelijk, maar zet je sekswerkers, feministen en de lhbt'ers bij elkaar, dan krijg je gegarandeerd vuurwerk!'

Ze gebruikte de kennis over feministisch leiderschap die ze tijdens haar reizen door Zuid-Azië leerde. 'Allereerst zorg je er met speciale opdrachten voor dat iedereen ontspant, in het lichaam komt. Vervolgens doe je oefeningen over onbewuste vooroordelen: wat is, zeg, een goede of slechte vrouw?'

'Het draait om het zonder oordeel te leren luisteren, en het doorzien van verschillende in elkaar hakende vormen van onderdrukking waarmee iedereen te maken heeft. Welke strategieën gebruik je en wat kun je leren van elkaar, hoe kun je samenwerken en elkaar beschermen?'

De kers op de taart was de vrouw die op het eind van de meerdaagse workshop opstond om voor het eerst in haar leven te zeggen: 'Ik ben queer.' Hashim: 'Een ontroerend moment.'

Bijna een jaar na haar terugkomst wordt ze wakker van gewerschoten: het zijn gewapende milities die elkaar in Khartoum bevechten en heel het land in een nieuwe oorlog sleuren. Twee weken lang verschuilt ze zich thuis, tot de voorraden op zijn – dan moet ze samen met haar dochtertje en miljoenen Soedanezen nogmaals op de vlucht.

'Ons hele huis is geplunderd. Er is zoveel dat je niet mee kunt nemen als je moet vluchten: boeken, foto's, kleine prullen die voor anderen niets betekenen... Soedan is in een van de grootste humanitaire rampen van de afgelopen decennia verwickeld.'

Hashim doet nu vanuit Canada wat ze kan: het verbinden van jonge vrouwen en hun families die gevlucht zijn voor de oorlog, het organiseren van trainingen voor jonge activisten, genderspecifieke hulp om mensen in veiligheid te krijgen.

'Toen ik zelf moest vluchten, kon ik op de solidariteit van een breed netwerk van feministische organisaties rekenen, uit India, Bangladesh en Oost-Afrika – nu kan ik zorgen dat andere vrouwen er ook onderdeel van worden, ze opvangen in een warm internationaal web.'

De belangrijkste eis van de vrouwenbeweging in Soedan is helaas nog steeds dezelfde: meer inspraak en een plaats aan de onderhandelingstafel over vrede. Onderzoek na onderzoek toont aan dat de aanwezigheid van vrouwen voor langere en bestendige vrede zorgt. 'Wanneer zien de mannen die ons land al decennialang kapotmaken eens het licht?'

Zoals Hashims verhaal laat zien is het levensgevaarlijk om je uit te spreken voor de rechten van minderheden. Mensenrechtenverdedigers zoals zijzelf hebben over de hele wereld met intimidatie en repressie te maken – en in haar geval in zo'n mate dat ze haar werk vanuit de diaspora moet organiseren.

Op de meeste lijstjes van de gevaarlijkste beroepen ter wereld prijkt houthakker op de eerste plaats: per honderdduizend houthakkers verliezen gemiddeld 111 van hen het leven door een heftige verwonding of val. Ook in de top vijf van riskante beroepen: mijnbouwers en transporteurs van ruwe olie.

Illustratie door het Queer Muslim Project, dat steun van CREA ontvangt. Als hoofdorganisatie van OVOF houdt CREA zich bezig met het ontwikkelen en inzetten van activism voor sociale verandering

Illustratie uit Queer Muslim Futures, door Reya Ahmed

Toch vallen die drie in het niet bij het werk van mensenrechtenverdedigers zoals Hashim en de 69-jarige Isela González Díaz uit Mexico: tussen 2012 en '22 werd er gemiddeld elke twee dagen een collega vermoord, berekend Global Witness.

Net als haar collega's heeft ook González Díaz met fysieke en digitale intimidatie te maken gehad, en ook zij is talloze malen afgeluisterd en bedreigd. Daarom wordt de zachte vrouw met glinsterende ogen nu 24/7 door gewapende mannen in legerkleding bewaakt en heeft ze een paniekknop in haar werkkamer.

Wat ze doet? Ze is een mensenrechtenverdediger die opkomt voor de landrechten van de oorspronkelijke bewoners in Chihuahua, een staat in het noorden van Mexico. Ze probeert het land en de bewoners dus juist te beschermen tegen illegale houtkap en mijnbouw – en dat is letterlijk levensgevaarlijk.

Terwijl vrouwen mondiaal gezien maar vijftien procent van alle grond bezitten, staan ze wereldwijd aan de frontlinie om hun gemeenschappen tegen het schenden van hun rechten en tegen de vernietiging van de natuur te beschermen.

'We zitten midden in de klimaatcrisis,' zegt González Díaz verontwaardigd via Zoom, 'die nu al voor miljoenen vluchtelingen zorgt door overstromingen, bosbranden en hongersnoden... We weten dat vervuilende oliemaatschappijen al veertig jaar geleden wisten dat ze de natuur en de wereld om zeep helpen – en toch gaat het door!'

'Het raakt meisjes, vrouwen en de lhbt-gemeenschap het allerhardst: zij hebben het minst aan de oorzaken van een op hol geslagen aarde bijgedragen, maar ook minder middelen tot hun beschikking om zich aan te passen en minder inspraak in klimaatbeleid.'

Hoewel ze haar dagen met een kopje thee op de veranda door zou

I am not a gardener, door Jordan, uit Dhaka. Dit kunstwerk is gemaakt tijdens een workshop activism, door de Bengaalse Brac University georganiseerd, en toont de liefde van een transgender-vrouw voor een baby, waarbij de navelstreng niet vanuit de baarmoeder maar vanuit het hart loopt

kunnen brengen, stopt ze ondanks de intimidaties niet met haar onderzoek, campagnes en rechtszaken. Als directeur van de Alianza Sierra Madre (ASMAC) werkt ze veel met de Ódami- en Rarámuri-gemeenschappen, die haar organisatie juridisch advies en trainingen geeft om hun leefgebied en collectieve rechten te verdedigen.

‘Ja: ik ben een vrouw, en ja: ik ben al wat ouder... Ik kan niet ontkennen dat het me een soort van voldoening geeft om de misogynie ideeën van mannen met macht te weerleggen: kijk maar eens hoe dapper ik ben!’ lacht ze.

De reden dat er internationaal weinig aandacht is voor het lot van vrouwelijke land- en mensenrechtenverdedigers, zoals González Díaz, kan iets met financiële belangen te maken hebben. De narcobendes vormen de facto machtsblokken in het gebied en internationale bedrijven betalen de Mexicaanse overheid onder tafel enorme bedragen voor vergunningen om eindige natuurlijke hulpbronnen zoals olie, goud en mineralen te exploiteren: de motor van onze allesverslindende consumptiemaatschappij.

In het licht van de klimaatcrisis – waarover Simon Stiell, de VN-klimaatchef, in april nog zei dat de komende twee jaar essentieel zijn als we onze planeet willen redden – zou je denken dat González Díaz een lintje verdient, maar na een heftige doodsbedreiging van anderhalf jaar geleden zag zelfs de moedige moeder van twee het even niet meer zitten.

Ze moest onderduiken en kon haar organisatie vanuit de verte niet goed meer leiden: ‘Vanuit mijn schuilplaats voelde ik me ontzettend verloren en erg alleen in mijn strijd. Eerlijk gezegd dacht ik er toen over om op te geven.’

‘Ik kan niet ontkennen dat het me voldoening geeft om de misogynie ideeën van mannen met macht te weerleggen: kijk maar eens hoe dapper ik ben!’

Daarin staat ze bepaald niet alleen: Amnesty International slaat al jaren alarm over de bedreigingen en criminalisering van vrouwelijke mensenrechtenverdedigers en natuurbeschermers. Overheden en bedrijven richten zich nu in toenemende mate op het aanpassen van bestaande wetgeving om vrouwen zoals González Díaz, die hun financiële belangen bedreigen, van alles en iedereen te isoleren en ze de mond te snoeren.

Dat is geen Mexicaans unicum, maar het gebeurt over heel de wereld en het is de laatste jaren zelfs enorm toegenomen, volgens Alice Harrison van Global Witness: ‘Terwijl rechtssystemen de moordenaars van de activisten vrijuit laten gaan, worden ze ook

gebruikt om diezelfde activisten af te schilderen als terroristen, spionnen of gevaarlijke criminelen.’

De politieke en juridische ruimte voor kritiek op een vernietigend systeem van exploitatie en onderdrukking blijft krimpen en krimpen. Vanuit haar schuilplaats twijfelde González Díaz dus, net als haar collega’s wereldwijd: misschien moest ze maar opgeven?

Vijftienduizend kilometer verderop woont Amina – dat pseudoniem gebruikt ze liever dan haar echte naam, voor de veiligheid. Als ze vertelt wat haar ‘misdaad’ is, klinkt dat als de intro van een zachtzotte Netflix-romcom.

‘Toen ik op de middelbare school zat, leerde ik een meisje van het voetbalelftal kennen. Ik zag haar en was op slag betoverd. Al snel kon ik aan weinig anders meer denken dan aan het mooiste meisje van de school... elke dag telde ik de minuten af totdat de bel ging en het lunchtijd was. Dan sprintte ik zo snel als mijn weke benen me konden dragen naar de kantine, waar zij altijd zat – dan bewonderde ik van een afstandje elke beweging die ze maakte.’

Tot daar het romcom-gehalte: ‘Ik had hele strikte ouders en geen toegang tot tijdschriften of het internet. Op school kregen we geen seksuele voorlichting, al werd er wel gezegd dat we met seks moesten wachten tot het huwelijk.’

Amina’s verliefdheid bracht verwarring teweeg, omdat ze niet goed begreep wat er mis was met haar. ‘Ik voelde dat ik anders was, en niemand mocht het weten. Ik miste seksuele voorlichting over je lichaam, seksualiteit, gender en consent.’

Terwijl haar vriendinnen giechelend om de jongens hingen, voelde zij zich aangetrokken tot iemand van hetzelfde geslacht? Het gebrek aan kennis en anticonceptie pakt ook onder puberende jongeren verschillend uit: leerlingen die zwanger raken, worden van school gestuurd. In landen waar abortus illegaal is komt het meer voor dan in landen waar het legaal is.

Het verschil is alleen dat een illegale, onveilige abortus veelal levensgevaarlijk is. De enige ‘redding’ voor een jonge tienermoeder is hopen dat de vader van het kind met je wil trouwen – zo voorkom je schande voor je hele familie en maak je kans op enige financiële zekerheid... en een levenslange afhankelijkheid.

Amina’s lot was anders. Zij voelde zich als puber vooral onbegrepen, gefrustreerd en moederziel alleen. Ze had niet eens de woorden of de context om haar gevoelens te duiden. Hoewel ze de informatie die ze toen zo miste bijna twintig jaar later wel heeft, moet ze zich als zwarte queervrouw nog steeds verbergen.

Tien jaar terug stemde het Oegandese parlement in met een van de meest afschrikwekkende anti-homowetten ter wereld. Afgelopen jaar kwam daar nog een schepje bovenop: een seksuele relatie tussen twee mensen van hetzelfde geslacht wordt in sommige gevallen zelfs met de dood bestraft. In zes andere landen is dat ook het geval.

Volgens de huidige Oegandese wet, die overweldigend door de bevolking wordt gesteund, is Amina een crimineel omdat ze op vrouwen valt en daarom levenslang verdient. Zoals het activisme en werk van González Díaz en Fahima Hashim levensgevaarlijk is, zo is Amina haar leven niet zeker door het geslacht van degene van wie ze houdt.

Via het East African Sexual Health and Rights Initiative ontvangt Amina steun voor haar werk. UHAI EASHRI is het eerste Afrikaanse fonds voor activisten, door en vóór sekswerkers en leden van de lhbtqi+-gemeenschap, en het werkt samen met OVOF. Voor de programmadirecteur Cleo Kambugu draait het als Oegandese transgender en queerfeminist allereerst om het stellen van vragen.

‘Het simpele “waarom?” is voor mij een van de meest bevrijdende, inzichtgevende vragen ooit. De meeste problemen blijven bestaan omdat we onszelf geen vragen meer stellen: we accepteren blind hoe het gaat zonder er even bij stil te staan en ons af te vragen waarom de dingen zijn zoals ze zijn.’

Het lukte Kambugu als een van de allereerste Oegandese transvrouwen om haar geslacht op haar officiële papieren te veranderen. Ze moest niettemin twee keer het land ontvluchten vanwege de draconische lhbtqi-wetten.

De haat tegen de lhbtqi+-gemeenschap in Oeganda heeft z’n oorsprong in de anti-homowetten die de streng christelijke Britten tijdens de kolonisatie invoerden in een kwart van alle Afrikaanse landen. ‘Niet toevallig’, zegt Amina, ‘zijn het dezelfde landen die nu de hardste wetten tegen onze gemeenschap hebben.’

Dat wil dus zeggen dat de virulente haat jegens mensen die niet in de patriarchale en heteronormatieve hokjes passen is geëxporteerd vanuit het Westen. Vooral Amerikaanse evangelicals die in eigen huis de strijd tegen de homo-emancipatie aan het einde van de twintigste eeuw verloren, pompen jaarlijks miljoenen in de anti-genderlobby bij Afrikaanse overheden.

Met daverend succes: zelfs het verhuren van een huis aan een homo, queer of non-binair persoon is nu strafbaar in Oeganda, net als het níet aan de politie doorgeven dat je buurvrouw, oom of collega tot de lhbtqi+-gemeenschap behoort. Vooral het verplichte klikken maakt dat Amina constant op haar hoede moet zijn en haar bewegingsvrijheid kwijt is.

Ze noemt het een ware heksenjacht: ‘We zijn letterlijk nergens meer veilig.’ In de woonkamer beslissen ouders dat hun afwijkende kind naar de ‘homogenizing’ moet, in de kerk schreeuwen priesters dat homoseksuelen zich rondom scholen ophouden om op kinderen te jagen en op televisie zegt de president dat de gemeenschap van lhbtqi’ers een westers exportproduct is, om de traditionele samenleving te vernietigen...

In tabloids zoals de *Red Pepper* staan stukken met titels als *Kill the gays*, met daarbij foto’s en adressen van de tweehonderd meest prominente lhbtqi’ers van het Oost-Afrikaanse land. ‘Iedereen die ik tegenkom’, zegt Amina, ‘kan me aangeven bij de politie. Ik heb vrienden die “correctief” zijn verkracht, vanuit het idee ze via geweld en dwang hetero te maken. Waarom? Zou je een dag in mijn schoenen willen staan?’

De connectie tussen Amsterdam en haar locatie in Oeganda hapert en valt een paar keer helemaal weg – het lijkt wel symbolisch voor haar situatie, afgesneden van een vrij leven. Of is het misschien omdat we afgeluisterd worden? Angst werkt aanstekelijk, net als haat, zoals vergelijkbare wetten in andere landen aantonen.

Toch laat een identiteit of hart zich moeilijk kooien: Amina vond een manier om zich te verbinden en uit te spreken. Ze runt een organisatie voor feministische kunst die naar sociale rechtvaardigheid en naar een einde aan gender- en seksuele discriminatie streeft, door poëzie, fotografie, tekenen en schilderen.

‘Kunst heeft een esthetische waarde en werkt heel goed voor de pleitbezorging. Ik geloof in ‘artivism’: waar propaganda je zegt wat je moet doen, kan kunst je empathie, fantasie en kritisch denken stimuleren. Het kan mensen van verschillende leeftijden, klassen, culturen en religies samenbrengen, omdat het via een universele en visuele taal spreekt.

‘Als je, zoals wij, met ingewikkelde emoties moet dealen, is het soms lastig het in woorden te vatten – of misschien ken je de termen niet eens, heb je er letterlijk geen woorden voor. Wat verf en een stuk papier kunnen dan wonderen doen!’

Ze zegt dat kunst voor haar een manier is om het geweld en de intimidaties in een openbare ruimte in twijfel te kunnen trekken *zonder zelf aanwezig te hoeven zijn, als slachtoffer*. Zo kan ze anderen toch laten meevoelen met haar leven en aandacht vragen voor haar situatie.

Artivism is een samenvoeging van kunst en activisme: artiesten zijn een spiegel voor de samenleving die mensen kunnen laten reflecteren op onze lelijkheid, schoonheid, dromen en gebrokenheid. In die zin zijn kunstenaars evengoed mensenrechtenverdedigers en activisten, op een meer emotioneel niveau opererend.

OVOF wil een ommekeer in het denken over gender, seksualiteit, macht en autonomie bereiken door samen te werken, financiering te geven aan feministische organisaties en activisten die kunst en cultuur inzetten om hun stem te vergroten en percepties erover te veranderen. Denk ook aan schilderkunst, poëzie, filmfestivals, fototentoonstellingen.

Zo werkt Poornima in India met haar organisatie Aravani Art met een gemeenschap van transgenders samen aan enorme muurschilderingen in de publieke ruimte om hun zichtbaarheid te vergroten en taboes in de samenleving te doorbreken. En op de Brac University in Bangladesh maken studenten samen met de lhbtq+-gemeenschap kunstwerken die geëxposeerd worden, zoals het lot van vrouwen in gewelddadige huwelijken of een schilderij van een transgenvrouw die een baby vasthoudt wiens navelstreng verbonden is met diens hart.

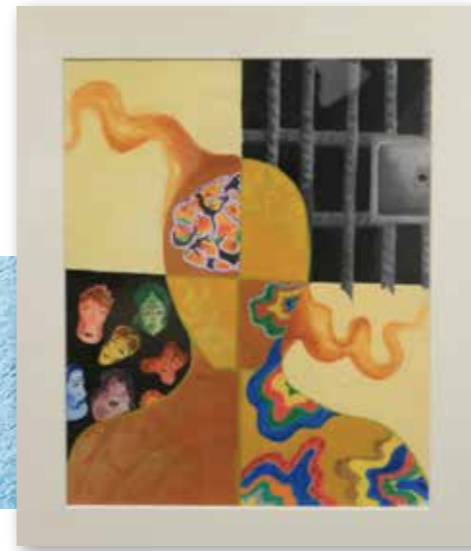
‘Ze staan in de frontlinie van een dodelijke haatcampagne tegen hun eigen identiteit en gevoelens’

Aan de gratis workshops van Amina meedoen voelt voor veel lotgenoten in Oeganda als een vorm van therapie: ze zijn sociaal en juridisch van deelname aan de samenleving uitgesloten – en daarom staat mentale gezondheid in de workshops voorop.

‘Veel van hen zitten tegen een burn-out aan,’ zegt Amina, ‘en dat is niet gek: ze staan in de frontlinie van een dodelijke haatcampagne tegen hun eigen identiteit en gevoelens. We komen samen en creëren en bouwen aan onderlinge solidariteit en netwerken.’

‘Dat is voedend voor ons hart en onze strijd om te overleven, en het lucht ook op: als ik korte verhalen schrijf, dan stroomt al mijn woede via mijn pen naar het papier. Alsof er een last van mijn schouders valt.’

Na de workshops wordt de kunst verkocht en gaat het geld naar de meest basale zaken waar binnen de doelgroep een gebrek aan is: eten, drinken, onderdak. Organisatorisch neemt de stress toe. Eerst

Sumaita Afrid Nuha is een leerling van het Bishreshtha Noor Mohammad Public College. Deze drie schilderijen maakte ze tijdens een workshop *artivism*, waarin ze de ‘onzichtbare pijn’ verbeeldde die vrouwen bij huiselijk geweld kunnen ervaren, gevangen in de anonimiteit en stilte van de privésfeer

was er een vaste studio, maar toen dat te gevaarlijk werd, koos Amina hotels uit waar ze dan met een groep van twintig activisten een paar dagen verbleef om samen werk te maken.

Tot een hoteleigenaar zei dat de politie was gebeld en ze weg moesten wezen. ‘Nu gaan we telkens naar een stad waar we nog niet zijn geweest, waar de kans het kleinst is dat ze ons kennen – of werken we bij iemand thuis, met de deur op slot.’

‘Mensen vinden dat niet fijn, als beesten opgesloten te zitten, maar het is de veiligste manier, omdat we dan zeker weten dat niemand ons ziet, afluistert of de politie belt. Dóór ga ik sowieso: ik merk dat het menselijk verlangen naar erkenning en rechtvaardigheid groter is dan de angst voor geweld of de gevangenis.’

Dat gold ook voor González Díaz, toen ze in haar Mexicaanse schuilplaats zat. Ze herinnert zich het moment nog goed. ‘Na weken miezeren werd ik op een ochtend wakker en dacht ik: *als ik nú niet terugga, dan heb ik verloren... dan is het gelukt om ook mij de mond te snoeren*. Toen kwam ik in contact met IM-Defensoras.’

Dat Midden-Amerikaanse netwerk van organisaties van vrouwelijke mensenrechtenverdedigers is erop gericht samen actie te ondernemen tegen het geweld dat vrouwen zoals zichzelf ervaren vanwege hun werk, identiteit of activisme. In de voorbije vijftien jaar hebben ze veel kennis en ervaring opgedaan en zo een benadering ontwikkeld die ze feministische holistische bescherming noemen.

Het bestaat uit een bundel van waarden en strategieën. Naast de directe steun voor vrouwen die gevaar lopen, schuilplaatsen, digitale veiligheid en documentatie van mensenrechtenschendingen zet het netwerk zich ook regionaal en internationaal in door pleitbezorging, zowel politiek als juridisch, onder meer richting speciale rapporteurs van de VN.

‘Ik leerde toen hoe je – ondanks alles – hoop blijft houden en mag leunen op de kennis en netwerken die er al zijn’, zegt González Díaz. ‘Ook zag ik nog meer in hoe verbonden onze strijd tegen kapitalisme, racisme en vrouwenhaat werkelijk is... dat geeft een gevoel van solidariteit waar maar weinig tegen op kan.’

Het belangrijkste dat ze leerde? ‘Samen sta je altijd sterker, letter-

lijk en figuurlijk. Maak zichtbaar wat je doet en houd schendingen van mensenrechten volgens vaste protocollen bij. Laat je vuur niet opbranden, maar warm je door fysiek samen te komen en elkaar te steunen, te zingen, te dansen en te dromen – zo houd je je hart krachtig en zacht.’

Door het brede netwerk waar ze onderdeel van werd, voelde ze zich veel minder kwetsbaar en alleen. Hoewel ze nog steeds elk moment geraakt kan worden door de kogel van een moordenaar die voor een paar honderd peso's is ingehuurd, heeft ze haar schuilplaats verlaten en is ze naar de Ódami- en Rarámuri-gemeenschappen teruggekeerd.

‘Van IM-Defensoras leerde ik met andere ogen naar de realiteit te kijken. We werken aan een horizontale, verbonden en belichaamde solidariteit waarbij onze protocollen en netwerken en het in dezelfde ruimte zijn een politiek wapen van verzet is. In dit netwerk vol advocaten, rapporteurs, activisten en journalisten houden we elkaar vast en zijn we elkaars levensader.’

‘Zorgdragen voor jezelf en je *compañeras* is in essentie een diep politieke en nodige stap. In combinatie met de liefde en de verbinding met de natuur voel ik me onvoorwaardelijk gedragen. Ik heb me gerealiseerd dat elke activist dat gevoel nodig heeft om in deze wereld door te kunnen blijven gaan.’

Op het eerste gezicht is er misschien niet veel dat Hashim, González Díaz en Amina gemeen hebben: de een als diaspora met decennialange ervaring in de Soedanese vrouwenbeweging, de ander in Mexico, strijdend voor land- en mensenrechten en de derde in Oeganda, via kunst de activisten verbindend.

Maar wie iets verder kijkt, ziet dat ze alle drie hun leven niet zeker zijn omdat de heersende macht of de sociale normen geweld en uitsluiting tegen hen gebruiken. Het is een patriarchale, heteronormatieve orde die de mens boven de natuur, de man boven de vrouw, hetero boven queer, wit boven zwart, rijk boven arm, rationeel boven emotioneel en geest boven lichaam zet.

De hiërarchische en binaire tegendelen zijn een vrij rigide en ongelijke manier om een innig verbonden, dynamische, tegenstrijdige

en holistische realiteit in te delen en leiden tot de onderdrukking en marginalisatie van wie vaak onder aan zo'n hokje bungelt.

González Díaz leerde de connectie te zien tussen het geweld tegen het land en de oorspronkelijke bewoners en het geweld tegen haar lichaam. Door onderdeel te worden van fysieke netwerken van feministische verbondenheid voelde ze zich minder alleen en durfde ze uit haar schuilplaats te komen.

Voor Amina voelt het bevrijdend om workshops te geven aan lotgenoten met elk hun eigen verhaal en te delen in het maken van kunst en kennis om hun situatie te verbeteren.

Hashim staakte al haar internationale feministische ontmoetingen in het centrum, moest het land ontvluchten, maar keerde terug en blijft voor de Soedanese vrouwenzaak strijden.

Veel organisaties en activisten die OVOF steunt ontmoetten elkaar tijdens de Commission on the Status of Women (CSW), de jaarlijkse vrouwentop van de VN in New York, bij de tweedaagse interactieve expositie- en workshopruimte *ARTivism in Action*.

Er waren onder meer schilderijen van jongeren uit Bangladesh, een screening over de *hijras* daar en een film over migrantensekswerkers met een aansluitende Q&A. Ook waren er workshops over het gebruik van schilderkunst en poëzie in activisme en *zine-making* (magazines) over de dromen van de lhbtq+-gemeenschap.

En er zijn méér vormen van internationale kruisbestuiving: IM-Defensoras heeft samen met OVOF een training ontwikkeld over feministische, holistische bescherming van vrouwen en lhbt'ers. Daarin zullen de ervaring en kennis van het Midden-Amerikaanse netwerk uitgebreid aan bod komen, maar ook juist het delen van de strategieën van activisten uit Oeganda, Kenia, Soedan, Libanon, Bangladesh en India.

En OVOF heeft nóg een pijler voor het bouwen van sterke gemeenschappen langs verschillende identiteiten en locaties: een feministisch internet. Techexpertise is nodig om open en veilige digitale ruimtes te realiseren, zegt Smita Vanniyar, die namens APC aan het delen van kennis over het feministische internet met alle OVOF-partners en -organisaties werkt.

Het draait daarbij vooral om de intersectie tussen gender, seksualiteit en technologie: 'Denk aan *gender-based violence*, hoe zich dat kan afspelen in de fysieke en digitale ruimte. Het is niet het een of het ander en pakt voor verschillende genders verschillend uit – het internet is dus zeker niet genderneutraal.

'De reacties op een sterke mening van een heteroseksuele cisman uit het Noorden zullen inhoudelijker zijn, terwijl die van een jonge transgender uit India gewelddadiger en meer op het uiterlijk gebaseerd zijn.

'Juist als je gaat kijken hoe het onderdrukken en structureel de mond snoeren in de praktijk werkt, zie je dat het niet alleen gaat om het onderdrukken van stemmen. Het gaat ook om het onderdrukken van identiteiten, het deleten van persoonsgegevens, censuur en surveillance.

'Hier in India werd er een tijdje geleden open en gratis software gebruikt dat zich richtte op mondige vrouwelijke journalisten met een moslimachtergrond. Het zette hun identiteit en foto's online en veilde die via een app.

'Dat soort acties om journalisten, activisten of mensenrechtenverdedigers te ondermijnen wordt door het toegenomen gebruik van nepfoto's en video's en AI steeds makkelijker... Het is belangrijk dat het OVOF-fonds flexibel van opzet is, zodat we kunnen blijven inspelen op de actualiteit die zo snel verandert en om de technologie erachter echt te doorgronden.'

Werk aan de winkel, dus, en tégen de stroom in. Niet voor niets zei VN-chef António Guterres op de Internationale Vrouwendag van dit jaar: 'Het patriarchaat is verre van verdwenen, het wint juist aan terrein.'

Onder het mom van de bescherming van 'traditionele familie-waarden' heeft de anti-genderlobby de oorlog verklaard aan de fundamentele rechten van meisjes en vrouwen en queer-, trans- en non-binaire personen.

Die christelijke, heteronormatieve aanval op de 'genderideologie' komt oorspronkelijk van het Vaticaan, in reactie op de enorme sprongen in de homo- en vrouwenemancipatie uit de jaren negentig. Het christelijk-rechtse *frame* is populair en inmiddels overgenomen door een groep nationalistische populistten.

Overal ter wereld rijzen spookbeelden op van transgenders die jonge kinderen zouden willen 'bekeren' of vrouwen lastigvallen op vrouwentoiletten. We zien hoe in 2024 wereldwijd meer landen abortus terug in de ban doen, terwijl op tachtig procent van de aarde een veilige abortus niet mogelijk is.

Bijna 95 procent van alle transgenders moet vanwege discriminatie sekswerk doen om aan geld te komen – en omdat dat in de meeste landen nog steeds illegaal is, is het een levensgevaarlijk baantje. Intussen zien we op Instagram dat *'trad wives'* trending is: vrouwen die een ouderwetse rolverdeling nastreven.

Een paar boeken over antiracisme mogen in de VS niet meer verkocht worden en de met zoveel moeite opgezette DEI-beweging – die organisaties en bedrijven diverser en inclusiever moet maken – lijkt langzaam te worden teruggeschoefd, omdat die 'te woke' zou zijn.

Oftewel: wie gaat ervoor zorgen dat we qua rechten niet terug worden geworpen naar de tijd van onze oma's?

Heel lang is het feminisme geclaimd door witte vrouwen met privilege. Wie op internet googelt wat 'feminisme' is, leest dat de beweging in Europa is geboren op een moment dat de meerderheid van de wereld zich probeerde te ontdoen van de last en de wonden van de koloniale overheersing.

Het feminisme in westerse landen ging in golven, variërend van stemrecht tot het recht op zelfbeschikking en *empowerment* tot het maken van individuele levens- en carrièrekeuzes. Langzaam groeide de beweging en kwamen er meer queers, transpersonen en vrouwen van kleur bij.

Er kwam meer bewustheid over de overlappende lagen van onderdrukking en uitsluiting die ze ervaren. Langzaam groeide het besef dat het niet alleen gaat om het strijden voor meer gendergelijkheid en carrièrekansen, maar dat die onrechtvaardigheid met andere onrechtvaardigheden verbonden is, zoals kolonialisme, ras en klasse – zaken waar de meerderheid van de wereld mee moet dealen.

OVOF draait om het versterken van de door het Zuiden geleide feministische solidariteit: niet voor niets is het Indiase CREA de hoofdorganisatie en het Latijns-Amerikaanse IM-Defensoras de strategische partner. Naast APC en UHAI EASHRI zit wel een westerse organisatie in het team: WO=MEN | Dutch Gender Platform.

Die laatste wil dat Nederlandse spelers in actie komen om vrouwelijke mensenrechtenverdedigers, lhbt-activisten en sekswerkers te ondersteunen en toegang te geven tot internationale bijeenkomsten, zoals de Commission on the Status of Women en het Internationaal Hof voor de Rechten van de Mens.

'Hoop is nodig om door te gaan en ik krijg hoop omdat ik weet dat we met miljoenen zijn'

Hoewel het de vraag blijft in welke mate het Zuiden eigenaarschap heeft over een subsidie die door Den Haag is geformuleerd en uitgegeven, is het belangrijk dat intersectioneel feminisme dekoloniseert en dat de organisaties in het Zuiden dus centraal staan en *zelf* kiezen waar ze financiering aan geven.

Al was het alleen maar omdat het huidige systeem vaak juist géén directe, flexibele financiering aan feministische organisaties en gemeenschappen wil geven die in de frontlinie staan. De eisen en de hoepels waar je doorheen moet springen zijn doorgaans veel te ingewikkeld.

In feite staan de organisaties van OVOF nu tussen de grote donor en de gemeenschappen in, zodat het geld wél aankomt bij de meest structureel gemarginaliseerde vrouwen. Hoewel alle OVOF-leden opmerken dat wie geen officiële papieren heeft, of alleen een lokaal dialect spreekt of van de laagste klasse is, soms nog steeds niet op de radar staat. Verder gaat nog altijd 99 procent van alle ontwikkelingsgelden niet rechtstreeks naar vrouwenrechten en feministische organisaties.

Terwijl niet de donoren, maar de activisten zelf het beste weten hoe ze het geld kunnen gebruiken om zich tegen de *pushback* te verzetten – ze leven immers zelf in die realiteit. Zij zijn de experts en zij hebben de oplossingen. Daarom is het belangrijk dat ze meepraten over het maken van beleid dat aan hun dagelijkse realiteit raakt.

Nederland heeft internationaal gezien altijd vooropgelopen als het om financiering van activisme van meisjes, vrouwen, homo's, transgenders en intersekspersonen gaat die strijden voor meer rechten, ruimte en rechtvaardigheid.

In de loop van de vorige eeuw hebben vrouwenrechtenorganisaties en feministische bewegingen het stemrecht voor vrouwen ver-

Een lange stadsmuur wordt in Bangalore beschilderd

wezenlijkt, toegang tot reproductieve gezondheidszorg, onderwijs en economische kansen uitgebreid en zijn ze begonnen met het vastleggen van gendergelijkheid en lhbt-rechten op huiselijk, nationaal en internationaal niveau.

Om emancipatiewerk door te zetten hebben ze juist in tijden van crisis steun nodig. Als die steun verdwijnt – nu het nieuwe kabinet heeft aangekondigd genadeloos in het budget voor internationale samenwerking te snijden –, dan raakt dat niet alleen al deze gemeenschappen, maar raakt Nederland ook zijn banden en invloed in de wereld kwijt.

González Díaz, Hashim en Amina voelen zich gesteund en ze blijven optimistisch. Zo kijkt de Mexicaanse uit naar een les in *activism*, voelt Hashima zich dankzij de lessen over het feministisch internet veilig als ze digitaal de nieuwe generatie activisten in Soedan traint en wil Amina graag leren over de feministische beschermingsmaatregelen uit Latijns-Amerika.

González Díaz: 'Dat ik me nu met jullie kan verbinden om over alle landsgrenzen heen te praten, had ik twintig jaar geleden nooit kunnen bedenken. Dat is echt een bron van hoop, en het mooie is: als ik straks offline ga, voel ik die verbinding nog steeds.'

Ze is dus hoopvol voor de toekomst? 'Si, tengo esperanza!' zegt ze met een brede grijns. 'Ik zie hoe de generatie feministen onder mij vóór respect voor hun lichaam strijdt en tegen geweld, en hoe ze samenkomen en ruimte claimen. Wat een kracht!

'Hoop is nodig om door te gaan en ik krijg hoop omdat ik weet dat we met miljoenen zijn en het aan ons is om een mooiere wereld mogelijk te maken. Daarvoor hoeven we niet precies hetzelfde te zijn, maar wel verbonden in de strijd voor rechtvaardigheid voor diegenen die het 't hardst nodig hebben.' ●

Taapan Das Gupta (Tanmoy) heeft een passie voor het maken van kunstwerken door middel van tekenen en schilderen met zowel digitale als canvamedia. In samenwerking met een transgendervrouw heeft hij een serie van drie schilderijen gemaakt die haar levensverhaal prachtig weergeven, waardoor begrip en empathie voor genderdiverse mensen in Bangladesh worden bevorderd